

Entrevista a Joan Fontcuberta El fotògraf de l'ambigüitat

Espai Obert

Carol Palop Barrios

Llicenciada en Humanitats

Joan Fontcuberta (Barcelona, 1955) (www.fontcuberta.com) no és tan sols un inquiet experimentador en el camp de la fotografia, sinó que també ha treballat com a crític d'art, professor de comunicació audiovisual a la Universitat Pompeu Fabra, a més de ser cofundador de la revista *Photo-visión*, publicar nombrosos llibres (*El beso de Judas*, *Fauna secreta* o *Herbarium*, entre d'altres) i curar exposicions arreu del món. Les seves fotografies s'han pogut veure en ciutats com Barcelona, València, Madrid, París, Amsterdam, Vancouver, Mont-real, Nova York, Chicago o Houston.

L'artista manté una vinculació especial amb Granollers i la comarca. A més de posseir una casa a la Roca del Vallès, la seva obra fotogràfica ha estat exposada en dues ocasions al Museu de Granollers (*5 Pictorialistes catalans*, amb Marta Gili, l'any 1984, i *Fauna secreta*, amb Pere Formiguera, l'any 1991). D'altra banda, i com ja ens ha comentat ell mateix, no només estableix contactes amb artistes vallesans sinó que coneix en profunditat les institucions culturals i artístiques de la zona.

Com a fotògraf domina l'art de confondre l'espectador, introduint trampes per crear-li dubtes sobre la veracitat de l'obra. Una obra, bàsicament conceptual, que pretén qüestionar el mateix fet artístic. Molts dels seus projectes no tan sols són expositius, sinó interactius, per fer-nos veure les múltiples intencions dels missatges que constantment rebem. Mitjançant elements d'última tecnologia crea una obra artística, a primera vista tradicional, amb l'objectiu de demostrar que no tot el que es fotografia és veritat.

Hem realitzat l'entrevista amb l'ajut de les noves tecnologies, ja que en el moment de respondre a aquestes preguntes es trobava al Canadà. Entre molts aspectes, ens parla de la seva vinculació amb la comarca, de la situació dels artistes i espais culturals de Granollers, de la manipulació informativa dels mitjans, de la incertesa i l'escepticisme, d'aquells que l'han influenciat i dels futurs projectes.

Estem fent aquesta entrevista virtualment ja que em vas comentar que series fora força temps. On et trobes en aquests moments?

Sóc a Canadà per a una exposició a Toronto. En aquesta exposició, que es titula *Datascares*¹, presento dos treballs recents que tenen com a denominador comú una recerca sobre la noció de traducció en la imatge digital. La galeria Artcore (www.artcoregallery.com) és un espai molt gran en una zona industrial reciclada, una antiga destil·leria de whisky que s'ha convertit en una amalgama de tallers d'artistes, sales d'exposició i concert, bars i restaurants. Un indret molt viu i concorregut.

Has estudiat ciències de la informació. Vas triar aquesta llicenciatura perquè et despertava curiositat la realitat que ens volen transmetre els mitjans de comunicació, o va ser per altres motius?

Hi havia ja una predisposició familiar perquè pare, oncles, germans i cosins treballaven en el món de la publicitat. A mi m'interessava la comunicació i la imatge. Acadèmicament, m'atreia la semiòtica, la cultura de masses i totes les disciplines que en l'òrbita anglosaxona anomenen *media studies* o *cultural studies*. Em fascinaven autors com Umberto Eco i Noam Chomsky. Les ciències de la informació representaven el currículum que més s'apropava al que jo volia fer. Començava a emergir una sensibilitat postmoderna que establia que la realitat era un efecte dels *media* i jo volia treballar sobre aquestes idees.

Vivim en un moment que, globalment, la manipulació informativa per part de les grans esferes del poder és molt present. Creus que la llibertat d'informació està en crisi?

Vist en perspectiva es podria dir que la crisi és inherent al món de la informació. Per exemple, des del meu punt de vista la manipulació no és un accident sinó quelcom consubstancial a l'acte d'informar. Però immediatament cal afegir que la manipulació és una estratègia ineludible, una condició *sine qua non* en qualsevol procés de comunicació, que desplaça la pregunta que ens hem de fer, no a si hi ha o no hi ha manipulació, sinó al servei de quina

causa s'aplica la manipulació. I en aquest sentit, sí que em sento pessimista perquè la manipulació tendeix a servir interessos tèrbols que tenen una incidència global. Pensem per exemple en la guerra d'Iraq i en les mentides flagrants de Bush, Blair i Aznar.

T'expresses a través de l'edició de llibres, la docència o la traducció de clàssics, entre d'altres, però la teva faceta més coneguda és la fotografia. És l'activitat en què inverteixes més esforços?

La meua prioritat és el treball de creació, però els altres vessants s'enriqueixen entre ells. Al principi,

Mosaic Abu Ghraib i fragment. *Googlegrama 5: Abu Ghraib*, Joan Fontcuberta, 2005.

Tiratge cromogènic, 120 x 160 cm

La soldat Lynndie England humiliant un reclus a la presó d'Abu Ghraib a Bagdad. La fotografia ha estat refeta per mitjà d'un programa *freeware* de fotomosaic connectat al buscador Google. El resultat final es compon de deu mil imatges disponibles a Internet, localitzades aplicant com a criteri de cerca els noms de persones i càrrecs esmentats en el Final Report of the Independent Panel to Review DoD Detention Operation de l'anomenat Schlesinger Panel, l'agost del 2004.

¹ L'exposició *Datascares* ha estat oberta al públic des de l'11 de maig fins a l'1 de juliol de 2006 a la Fàbrica Marcolini Artcore, Toronto (Canadà).

parlo dels anys setanta, hi havia la consciència que la situació cultural del país no permetia el luxe de consagrar-se només a la pràctica de l'art sinó que calia construir infraestructures: això em va portar a escriure articles², a comissariar exposicions, fundar festivals³, fer recerca històrica, fer classes, etc. Totes aquestes activitats eren provisionals, però és ben segur que han complementat la meva tasca creativa donant-li obertura i transversalitat.

Ets un mag de la confusió. Quina creus que és la finalitat de posar trampes a l'espectador, despertar-li quelcom crític?

Intento, en efecte, desvetllar un cert escepticisme crític, provocar reaccions a la rutina de la passivitat, de la credulitat. Però no hi ha només una intencionalitat política o pedagògica: el meu treball acostuma a tenir també una dimensió lúdica i poètica.

En les teves obres sempre jugues amb la dualitat: realitat / ficció, natural / artificial, veritable / fals. Tot té una doble interpretació?

El mètode dialèctic està molt implantat tant en la cosmogonia judeocristiana com en el pensament racionalista occidental. En la cultura oriental ho enfoquen també com una oposició de forces ying / yang. Fa la sensació que és una constant en la sensibilitat humana (tenim dues mans, dos hemisferis al cervell, etc.). Jo ho aplico com unes regles de joc donades pel marc en què ens movem, tot i que una anàlisi més profunda revela que aquests extrems abstractes són valors referencials que mai es donen

en estat pur: la realitat sempre conté engrunes de ficció, i la ficció sempre conté engrunes de realitat.

Com influeixen la passió pel senderisme, la botànica, l'astronomia, la ufologia o la semiòtica en el teu treball fotogràfic?

Que em facis aquesta pregunta significa que les trampes que poso funcionen perquè això ho has tret d'una falsa biografia meua que jo mateix he fet circular. Arribats a aquest punt, el lector s'haurà de preguntar: ¿realment això és una entrevista a Joan Fontcuberta o l'entrevistadora s'ha inventat totes les respostes? El gènere de la falsa entrevista no és de fet cap novetat. En fi, provocar aquest regust d'incertesa és l'objecte del meu treball.

Hydropithecus fontanus a la ribera del Tormes, Salamanca, 2006
Tiratge cromogènic, 120 x 120 cm

Està molt bé ser escèptic, però si dubtem de tot allò que rebem, ¿en quina certesa podem arribar a confiar?

En efecte, el dubte té un límit que ve forçat per la necessitat que tenim, tard o d'hora, de prendre decisions. El sentit comú ens faria respondre que el que cal és considerar el màxim d'opcions possibles, no donar-ne a priori cap per vàlida, examinar-ne les circumstàncies i finalment, amb les reticències que calgui, fer una tria. La vida, però, no ens dóna sempre el temps necessari per a tantes etapes.

En quin moment de la teva trajectòria t'adones que ets un artista, un creador?

Per a mi, el rol de creador visual o de fotògraf, d'artista si es vol, no té una

² Ha escrit articles per a revistes com *Nueva Lente*, *Aperture*, *Afterimage*, *European Photography* o *Lápiz*.

³ Joan Fontcuberta és cofundador de la Primavera Fotogràfica, creada l'any 1982 per promocionar la tècnica fotogràfica com a mitjà artístic.

Orogenesis: llengua, 2003 (de la sèrie Bodyscapes)
Tiratge cromogènic, 120 x 180 cm

aurèola especial. Sóc un treballador de la cultura i em considero un professional del meu ofici com ho poden ser els pagesos o els mestres d'escola. Tots complim la nostra funció social. En aquest sentit, vaig ser conscient de la meua vocació artística quan era adolescent, quan estudiava batxillerat. Vaig gaudir d'un professor de l'assignatura d'història de l'art molt engrescador, a qui no agrairé mai prou la influència que va tenir en mi.

Una de les característiques de la teua obra és la transversalitat. Creus que és un tret diferencial i general de l'art postmodernista?

A mi no m'interessa el cor, l'essència de la fotografia, sinó precisament els seus límits perifèrics, les seves interseccions amb altres àmbits de la vida i del coneixement. És cert que aquesta multidisciplinarietat és típica del postmodernisme però, per a mi,

defineix sobretot un tarannà vital, una manera d'obrir-se al món.

Es comenta que el comprador d'art inverteix cada vegada més en obres fotogràfiques. Hi estàs d'acord? Creus, però, que pot arribar als nivells de la pintura?

La fotografia és un mitjà contemporani que dona resposta a qüestions contemporànies. Segurament molts col·leccionistes joves veuen en la fotografia un llenguatge que els queda molt proper, i per això s'hi interessen de forma tan aferrissada. Jo no crec que el boom de la fotografia sigui una moda efímera i conjuntural, sinó que respon a una certa normalització: els estudiosos, els museus i el públic entenen i valoren el paper que la fotografia ha jugat en el nostre temps. Avui en dia, entre fotografia i pintura hi ha una diferencia tècnica, de procediment, però ja no tant estètica o d'intencionalitat expressiva.

A part de grans autors com Pessoa o Borges, quins escriptors t'han marcat amb més força, tant en la teua vida personal com en la professional?

Hauria de fer una llista llarguíssima. Intento sintetitzar, però segur que em deixo noms. Professionalment sóc deutor d'Umberto Eco i Italo Calvino. També dels grans escriptors de ciència-ficció: Ray Bradbury, Stanislav Lem, Philip Dirk, Arthur Clarke, Isaac Asimov. En poesia, m'han commogut Foix, Espriu, Pere Quart, Salvat-Papasseit i Gabriel Ferrater. D'autors catalans actuals m'agrada la ironia de Quim Monzó i Màrius Serra.

Continuant amb influències, quins indrets del planeta creus que t'han inspirat de forma més contundent?

A mi, la inspiració em prové de les coses més imprevistes: un retall de diari, un anunci al carrer, un fragment de conversa, la seqüència d'una pel·lícula... Sóc com una esponja que va absorbint coses i no necessito llocs fetitxe, com l'estació de Perpinyà per a Dalí. Ara bé, si hagués de citar llocs esplèndids que han fet desencadenar projectes recents, mencionaria les muntanyes Rocalloses a l'oest de Canadà i el formigueig de gent de Manila.

Centrant-nos ja en el nostre territori, quina relació mantens amb artistes, sales o galeries d'art de la comarca?

Tinc una relació d'amistat amb força col·legues de la comarca i procuro visitar les exposicions de sales i centres culturals. Per altra banda, sóc membre de la junta de l'Associació d'Artistes Visuals de Catalunya

(www.aavc.net)⁴ i això em força sovint a un contacte més institucional. De totes formes, el que dic s'ha d'entendre amb una certa reserva, perquè per raons professionals passo la meitat del temps viatjant i l'altra meitat treballant a l'estudi. Per tant, em queden poques estones per a una vida social activa.

Creus que Granollers i el seu entorn té un bon nivell artístic? Quins elements de difusió penses que hi manquen?

Malauradament Granollers i el seu entorn no aprofiten el potencial d'artistes que hi ha. S'ha donat històricament un desinterès, quan no un menyspreu. Artistes com Jordi Benito, Vicenç Viaplana, Josep Uclés o Toni Cumella ho han proclamat bastament; jo només sóc un nouvingut. La via morta en què es troben espais tan magnífics com el Museu de Granollers (www.museugranollers.org) o el Centre Cultural de la Caixa són ben significatius; i no m'hi valen les excuses de mancances pressupostàries. El problema és d'idees i de voluntat política. Potser l'esperança recau en el projecte d'Hangar dins del complex Roca Umbert Fàbrica de les Arts (www.rocaumbert.cat), que tant de bo revitalitzi la situació i converteixi Granollers en una referència de creativitat. Mentrestant, no estaria de més fer campanyes de sensibilització per l'art i organitzar tallers d'apropament de la imatge als ciutadans.

En quin projecte estàs treballant actualment?

Preparo un llibre a França que tindrà de títol *Imatge miratge*, i estic acabant una sèrie que es diu *Deconstruint Bin*

Del projecte
Deconstruint Bin
Laden. 2003-2006
Tiratges
cromogènics,
80 x 60cm

Laden, que especula amb la idea que Bin Laden no existeix, que el personatge que veiem a les fotos i a la televisió és simplement un actor contractat pels serveis d'intel·ligència per poder posar un rostre al mal.

Podries fer un breu balanç de la teva trajectòria artística fins aquest moment?

Vaig fer la primera exposició personal d'obres meves al 1973 i ha plogut molt des de llavors. Justament preparo per a una editorial de Nova York un llibre que presentarà en panoràmica la meua trajectòria. M'ha sorprès a mi mateix adonar-me de tot el que havia fet, recuperar projectes oblidats. Si he de donar un eslògan publicitari que ho resumeixi tot diria que m'he

interessat en la fotografia de la naturalesa per arribar a la naturalesa de la fotografia.

I ja per acabar, ¿ens dones un consell per entendre l'ambigüitat de la teua fotografia?

M'agradaria que la gent pensés que tota la fotografia és ambigua. La meua, de fotografia, palesa la seva pròpia ambigüitat d'una forma descarada, sense dissimular, com per escarmentar l'espectador. A vegades dic que la meua obra és com una vacuna: inocular un petit i controlat efecte de desorientació per tal que l'organisme de l'espectador generi anticossos que l'immunitzin precisament contra la desorientació descontrolada.

4. L'Associació d'Artistes Visuals de Catalunya (AAVC) està formada per creadors i creadores que resideixen a Catalunya i que treballen en qualsevol de les opcions, pràctiques o suports amb què es formalitza l'art contemporani (escultura, fotografia, arts electròniques, instal·lacions, performance, pintura, video...).